

Kosmická dimenze a přirozenost člověka [1991]

EKK – 3. 10. 1991, 17.00

Účastníci panelové diskuse:

Jiří Grygar, Ladislav Hejdánek, Jiří Langer, Rudolf Zahradník

Pohledy do kosmu a mikrokosmu

Přirozené a nepřirozené v chemii

Antropický princip: člověk smyslem či nesmyslem vesmíru?

Člověk tyranem nebo osvíceným vládcem přírody?

01

Když se člověk stal člověkem (a dnes máme všeobecně za to, že člověk povstal z nečlověka, že se vyvinul z nějakého pra-primáta), přestal zároveň být ryze přírodní, přirozenou bytostí. Můžeme pochopitelně jen tušit a spekulovat, jak to prožíval a co to pro něho znamenalo subjektivně. Všechno se zdá nasvědčovat tomu, že byl zděšen, vykolejen, že se cítil znejistěn, zmaten a pln úzkosti, jakou dosud nikdy přírodní bytost nepoznala. Stále častěji jej zrazovaly jeho přírodní, přirozené opory, hlavně pudy a instinkty, přestávaly fungovat akční systémy, na které si navykl se spoléhat. A zároveň se stále víc probouzelo jeho vědomí, které fungovalo jako zesilovací systém. Právě díky vědomí, které je s to si samo sebe uvědomovat, jsou lidské radosti i starosti větší, takže sahají od frenetického nadšení až po nejhlubší úzkost a děs. Ani extatické nadšení, ani ničivý děs a hrůza nejsou přírodní ani přirozené, ale přírodu i přirozenost nechávají za sebou a podstatně ji přesahují. Člověk sice do jisté míry stále ještě přírodní bytostí zůstává a zejména v jeho těle se obrovské množství procesů a změn odehrává „přirozeně“, ale ona přírodnost a přirozenost se stala pouze jednou stránkou lidské bytosti vcelku. Byla většinou zatlačena do pouhé rutiny, aby se v člověku uvolnily tvořivé síly pro způsob chování, jednání i uvažování, který s přirozeností a přírodností sice počítá, ale zapojuje ji do strategií, které přírodu a přirozenost radikálně přesahují.

02

Jedním takovým fenoménem, který vyjevuje onu nepřirodní a nepřirozenou stránku lidského tvora, je humor a smích, jiným je hravost a hra. Vysvitne to zejména v konfrontaci se smrtí. Všechny živé bytosti (snad s výjimkou těch nejnižších jednobuněčných) jsou smrtelné, ale s výjimkou člověka žádná o své smrtelnosti neví. Jediný člověk disponuje vědomím, které je s to si nejenom pamatovat minulé zážitky a nejenom odhadovat bezprostředně budoucí vývoj příští, ale dovede se vztáhnout i k tomu, co jeho individuálnímu životu předcházelo, a také k tomu, co po něm asi bude následovat. I když to je něco podobného pohledu do propasti, člověk je s to si představit svět, v němž sám ještě nežil nebo v němž už žít nebude.

Člověk tak dovede odhlížet sám od sebe, a dovede odhlížet také od své smrtelnosti a vidět svou vlastní smrt z odstupu, z distance. A nejen to: člověk je bytost, která sice ví o své smrti, ale navzdory tomu se může a dokáže smát, dovede nebrat svou smrtelnost a svou osobní smrt a tím vlastně ani sám sebe s poslední vážností. Člověk se vzdaluje své přírodnosti a vlastně své původní zvířecosti právě tím, že přestává být zvířecky vážný.

03

Tak se ukazuje, že být člověkem znamená zvládnout roli té bytosti, která nevztahuje všechno jen k sobě a ke své subjektivitě, ale která svou subjektivitu prolamuje, aby se naopak sama vztáhla mimo sebe ke skutečnostem jiným, nejenom takovým, které se od ní odlišují a jsou od ní odděleny, ale především ke skutečnostem, které jsou opěrnými body lidské orientace ve světě. Jakmile si člověk začne uvědomovat svět a to, že je jako aktivní bytost postaven doprostřed světa, musí se začít tázat, jaké je jeho postavení v tomto světě a jaké je jeho poslání. Zajisté se k plnému uvědomění této své specificky lidské situace a situovanosti nemůže hned vztáhnout plně, a zejména každý člověk musí touto cestou projít sám, a tedy pokaždé znovu, ale ti druzí mu v tom vždycky nějak buď správným směrem napomáhají, anebo jej ruší svými falešnými představami a předsudky, které se pak on sám naučí sdílet anebo se jim naopak vzepře a zkouší hledat způsoby jiné. A zde právě platí, že jak do světa, do vesmíru voláš, tak se ti vesmír ozývá. Nebudu se nyní zdržovat u archaických lidí, pro něž existovala jen jediná cesta, jak svůj život zapojit do kosmických souvislostí, totiž mýtus. To by vyžadovalo příliš mnoho času a bedlivé práce, neboť my už dnes ani dost dobře nevíme, co to vlastně ten mýtus byl, neboť jej známe tak říkajíc jen ze střepů anebo zlomků kostí, až dosud interpretovaných většinou jen velice nesprávně nebo přinejmenším vágně. Raději nahlédneme tam, kde začalo filosofování - tedy k nejstarším filosofům.

04

Vlastně od nejstarších počátků se filosofové pokoušeli vidět analogii mezi člověkem a veškerenstvem, kosmem. Aristotelés cituje Démokrita, který člověka označil za „malý svět“ (MIKROS KOSMOS - De respir. 4). Také sám Aristotelés srovnává to, co se děje v mikrokosmu a co v makrokosmu (EN MIKRÓ KOSMÓ, EN MAKRÓ KOSMÓ - Fys. VIII, 2, 252b 26). Pro Mikuláše Kusánského je člověk „parvus mundus“; Paracelsus píše: „Makrocismus et homo unum sunt.“ Leibniz dovršil tuto myšlenku tím, že nechal každou monádu reprezentovat celý svět na základě univerzální harmonie. Fichte označuje lidského ducha za mikrokosmos, Schelling tak označuje celého člověka. A to jsem vybral jen některé autory. O dějinách pojetí člověka jako mikrokosmu ve vztahu k makrokosmu byly napsány celé knihy. To vše

svědčí o tom, že filosofové odedávna chtěli rozpoznat a uvidět místo člověka ve světě, ve vesmíru, v přírodě jako náležité, patřičné, se světem hluboce a smysluplně spjaté, tj. chtěli vidět svět jako legitimní domov člověka. Mezi kosmem a člověkem, lidstvem, panoval v jejich představě jakýsi základní souzvuk, shoda, ano příbuzenství.

05

Toto pojetí tu a tam už odedávna sláblo, ale opravdu tvrdě bylo narušeno zejména v nové době, kdy se stále více prosazoval a šířil pocit zcela opačný, totiž že mezi člověkem a vesmírem není příbuznost ani blízkost, ale že si jsou navzájem cizí. Silně to vyslovil Pascal: a) důrazem na omezenost člověka, žel v neudržitelném extrému popírajícím jeho schopnost se vůbec nějak vztáhnout k celku světa, b) důrazem na ztracenost člověka někde mezi dvěma nekonečny, totiž nekonečnem krajní malosti přírody a nekonečným množstvím vesmírů. („*Myšlenky*“, č. 72.) a) „Kdyby se člověk především pozoroval, viděl by, jak neschopen jest vyjítí nad sebe. Jak by část mohla znáti celek? – Ale snad bude dychtiv poznati aspoň části, s nimiž jest v poměru? – Ale všechny části světa jsou navzájem v takovém vztahu a takovém spojení, že se mně zdá býti nemožné poznati jednu část bez druhé a bez celku.“ (Uhlířův překlad, str. 40.) K tomu nás vede sebepoznání: „Nepoměr člověka. ... přeji si, aby dříve, než hlouběji začne zkoumati přírodu, uvažoval o ní jednou vážně a dlouho, aby se podíval také sám na sebe, a věda, jaký je tu poměr...“ (s. 33.) Celá poznámka je však nadepsána: *Nepoměr člověka*, takže onen „poměr“ je vlastně „nepoměrem“. A ten nespočívá jen v omezenosti lidského ducha, ale také lidského těla.

06

b) Naše tělo, říká Pascal, je „sotva patrné ve vesmíru, pranepatrné samo v lůně celku“, takže je vlastně nic proti všemu. Ale srovnáme-li je s onou nesmírnou malostí atomu, v němž ovšem jako ve zkratce lze postihnout nesmírnost přírody (zde vidíme poprvé náznak toho, jak dnes chápe slovo „mikrokosmos“ současná mikrofyzika), jeví se najednou jako obr, celý svět nebo spíše jako všechno proti ničemu (35). „Kdo o sobě takto bude uvažovati, sám sebe se zalekne a vida, že se tělem, které mu dala příroda, vznáší mezi oběma propastmi nekonečna a ničeho, zachvěje se při pohledu na tyto divy; a myslím, že se jeho zvědavost změní v obdiv a že raději o nich bude tiše uvažovati nežli je domýšlivě zkoumati. Neboť konečně, co je člověk v přírodě? Nic proti nekonečnu, všechno proti ničemu, střed mezi ničím a vším. Je nekonečně vzdálen toho, aby pochopil krajnosti, účel věcí a jejich princip jsou mu naprosto skryty v neproniknutelném tajemství, je stejně neschopen viděti nic, z něhož povstal, i nekonečno, v němž je pohlčen.“ (35) Důsledek je jednoznačný: „Nehledejme tedy jistoty ani pevnosti. Náš rozum je ustavičně klamán

nestálostí zdání, nic nemůže upevniti konečno mezi obě nekonečnosti, které je uzavírají a ubíhají mu.“ (39-40) „Samo přirovnání, které činíme mezi sebou a (ne)konečnem, je nám trapné.“ (40) (zkontrolovat v originále!)

07

Podobně a snad ještě silněji, radikálněji to zaznělo v našem století z úst Jamese Jeanse. Zatímco Pascal ještě člověka považuje za „největší zázrak přírody (s. 42), pro Jeanse už je člověk a vůbec život pouhá náhoda: vesmír nás děsí, zdá se nám být hrozivý, protože se chová netečně ke každému životu, který se podobá našemu; skoro bychom řekli, píše Jeans, že vystupuje činně nepřátelsky proti životu, jako je náš. Do takového vesmíru jsme upadli ne-li vůbec omylem, alespoň způsobem, který můžeme spravedlivě nazvat náhodou. (15) Život je vedlejším produktem přírodního dění bez jakékoliv důležitosti; my, žijící bytosti, jsme jaksi mimo hlavní proud. (17) („*Tajemný vesmír*“, 1930, česky 1936.) Rád bych tu upozornil na něco, co jsem zmiňoval na počátku, totiž na lidskou schopnost distance, odstupu i od sebe, jak ji můžeme spatřovat např. v humoru. Jeans konstatuje, že místo, kde se lidstvo nalézá, je mikroskopický zlomek pískového zrnka, a dobře ví, že „náš první dojem je něco blízkého hrůze. Vesmír nás děsí nepostižitelnou nesmírností svých vzdáleností, nepochopitelnou délkou časových obzorů, zkracujících celé dějiny lidstva na mžiknutí oka, krajní osamělosti a hmotnou bezvýznamnost našeho obydlí v prostoru – miliontina pískového zrnka mezi všemi zrny na mořských březích celého světa.“ A v tomto okamžiku děsu, který člověka hrozí zaplavit, je Jeans najednou schopen být kousavě ironický: „Právě proto se nám zdá neuvěřitelným, že by byl Vesmír mohl být původně určen zrodit život; kdyby tomu tak bylo, mohli bychom očekávat, že najdeme lepší poměr mezi nesmírností stroje a množstvím produktu.“ (17) Je to opravdu zvláštní pohled ekonoma na vesmírného podnikatele, k němuž bychom si ještě mohli domyslet: je snad takové plýtvání hmotou a energií, jakož i prostorem a časem schopné obstát jen pro neexistenci konkurence?

08

Jeansovými otázkami se cítil být nejen vyprovokován, ale také inspirován Pierre Teilhard de Chardin, jehož hlavní dvě knížky byly přeloženy také do češtiny. Jedna vyšla 1967 (*Místo člověka v přírodě*, původní název: *Lidská zoologická skupina*), druhá nedávno, asi před rokem (*Vesmír a lidstvo*, původní název *Lidský fenomén*, nebo také *Lidstvo jako jev*). Celoživotním dílem se tento autor rozhodl zvednout kdysi Pascalem a před poslední velkou válkou Jeansem hozenou rukavici. Sám Jeans si uvědomoval, jak nejasné a sporné je slovo „náhoda“, které chtěl přisoudit okolnost, že se v tomto vesmíru objevil život a sám člověk, lidstvo, a sám si položil námitku:

„Neboť proč by tvůrce vesmíru nevybral zvláštní skupinu zákonů právě proto, že tyto zákony nesly s sebou vznik života? Což byl-li to jeho způsob, jak stvořit život?“ (21) Teilhard vzal vážně tuto možnost, i když ji Jeans odmítal. Ale proč ji vlastně Jeans odmítal? Věc si zaslouží, abychom se o tom zmínili na důkaz toho, co jsme už řekli, totiž že jak se do vesmíru volá, tak se z vesmíru ozývá. Jeans píše: „Pokud se díváme na tvůrce jako na bytost podobnou lidem, oduševnělou podobnými city a zájmy, nemůžeme na tuto námitku odpovědět, snad jen poznámkou, že připustíme-li jednou postulát takového tvůrce, žádné úvahy nemohou nic připojit k tomu, co jsme původně již přijali. Ale vyhladíme-li z mysli všechny lidské stopy, nemáme již důvodu předpokládat, že nynější zákony byly zvláště vybrány proto, aby daly vznik životu.“ (21) K tomu zase nezbyvá než dodat: připustíme-li jednou, že ve svých úvahách „vyhladíme z mysli všechny lidské stopy“, už nikdy nemůžeme najít ve vesmíru pro člověka slušné místo, které jsme tak hned na začátku vyloučili.

09

Teilhardovým pojetím se tu nebudu příliš obírat. Uvedu jen to, že kriticky upozorňuje na Pascalovo opomenutí třetího nekonečna, totiž nekonečna složitého, resp. složitosti nebo také centro-komplikovanosti, k němuž směřuje vývoj od předživého k živému a potom vývoj organismů, tj. vývoj tzv. přirozených jednotek (či jednot, unitées naturelles). Ve vesmíru neexistuje jen jedno směřování, jeden spád, ale vedle všeobecné entropie existuje také jakýsi protipohyb, celý zejména časově, ale v perspektivě i prostorově významný kosmický proud, který směřuje napříč a přímo proti degenerativnímu entropickému spádu ke stavům stále pravděpodobnějším, aby dosahoval stavů stále nepravděpodobnějších. Odhalením tohoto podivuhodného proudu se pak dostává člověku zase významného, ba dokonce privilegovaného místa ve vesmíru, neboť se tak objevuje v přední frontě negativně entropického či negentropického směřování, na špičce vesmírného vývoje. Člověk tudíž není ve vesmíru ani omylem, ani náhodou; není dokonce ani jen statickým středem světa, jak to předpokládal geocentrický obraz světa, nýbrž je aktivní, dynamickou osou a špičkou evoluce. (32) („Vidět“, in: *Vesmír a lidstvo*, 1947, česky 1990.)

10

Když přijmeme základní myšlenku, že člověk má takovéto výsadní, ale zároveň aktivitou a dynamismem podmíněné postavení v přírodě a ve světě vůbec, staví se před nás otázka, jaké je v tom případě poslání člověka, poslání lidstva. Je-li tomu tak, jak za to má Teilhard, a směřuje-li vesmír po miliardy let k člověku anebo k bytostem člověku podobným, pak se přímo vnucuje myšlenka, že s člověkem má nějaký záměr, anebo jinak, tradičněji, ale také smysluplněji řečeno, že tu je nějaký vesmírný, kosmický

zájem na člověku, resp. na inteligentních bytostech, schopných reflexe a přesného i hlubokého uvažování. Pak to znamená, že člověk není ani omylem přírody, ani náhodou ve vesmíru. A protože čas zatím neskončil a budoucnost stále přichází, aby ponechala nejen nám lidem, ale i samotnému vesmíru čas k dosažení čehosi, o čem nevíme a co – alespoň zatím – nechápeme, zdá se, že tím nejrozumnějším, co v té věci můžeme podniknout, je odpovědné a náročné přemýšlení, uvažování nad tím, co asi může člověk, lidstvo, inteligentní bytosti pro vesmír, pro přírodu udělat. Nemyslím, že by bylo tak docela od místa, zanechat alespoň někdy žabomyších sporů politických, národnostních, vůbec pozemských, a připustit si docela vážně, že nás čekají úkoly vesmírné. V takovém případě každý, kdo si to nepřipustí, bude stále ještě spíše přírodní tvor, tak trochu živočich, zvíře, kdežto teprve kosmicky orientovaný člověk bude člověkem skutečným. Neboť pak být člověkem bude už trvale znamenat být občanem vesmíru, tak jako vesmír bude trvale domovem lidstva, lhostejno zda pozemského, nebo rozsetého po všech galaxiích. – I když to končí tak trochu jako sci-fi, a já bych raději, abyste to brali jako phi-fi, zdá se mi to rozumnější a lidštější než marasmus depresí a rezignací nebo úzkostí, vykupovaných na chvíli nejrůznějšími morfiny skutečnými nebo ideologickými.

--- --- ---

01

Kdysi byl člověk charakterizován jako mikrokosmos ve srovnání s makrokosmem, do něhož byl postaven a v němž žil. Znamenalo to, že člověk je sám jakýsi malý vesmír, v němž se obrazí vesmír velký, vesmír celý. Už to znamenalo, že člověk se cítil být ve velkém vesmíru doma, neboť mu byl jaksi příbuzný.

02

[Pascal – doplnit]

03

b) Tamtéž staví otázku: Co je člověk v nekonečnu? A odpovídá: Člověk je zbloudilec v tomto odlehlém koutku přírody (s. 34). Věci nejdrobnější na jedné straně – krajní malost přírody, nekonečné množství malých a ještě menších vesmírů, totéž ve stále menším bez konce a bez ustání. A proti tomu je nepatrné naše tělo obrem. Ve vztahu k přírodě je člověk nic proti nekonečnu, ale zároveň je vším proti ničemu, střed mezi ničím a vším (s. 35). Nic nemůže upevnit konečno mezi obě nekonečnosti, které je uzavírají a ubíhají mu (s. 40).

04

Podobně a snad ještě silněji to zaznělo v našem století – James Jeans. Zatímco Pascal ještě člověka považuje za „největší zázrak přírody“ (s. 42), pro Jeanse už je člověk a vůbec život pouhá náhoda: Vesmír nás děsí, zdá se hroživým, protože se chová netečně ke každému životu, který se podobá našemu; skoro bychom řekli, že vystupuje činně nepřátelsky proti životu, jako je náš. Do takového Vesmíru jsme upadli ne-li vůbec omylem, alespoň způsobem, který můžeme spravedlivě nazvat náhodou. (15) Život je vedlejším produktem bez jakékoliv důležitosti; my, žijící bytosti, jsme jaksi mimo hlavní proud. (17) („*Tajemný vesmír*“, 1930, česky 1936.)

05

Naproti tomu Pierre Teilhard de Chardin: třetí nekonečno, nekonečno složitého, „centrokomplikovaného“, které zajišťuje člověku zase nejen pevné místo a domov v tomto vesmíru, ale dává mu dokonce privilegované postavení: člověk je na špičce organického vývoje, resp. celého kosmického proudu, směřujícího proti degenerativnímu entropickému spádu. Člověk není ve vesmíru ani omylem ani náhodou; není dokonce ani jen statickým středem světa, nýbrž je osou a špičkou evoluce. (32) („*Vidět*“, in: *Vesmír a lidstvo*, 1947, česky 1990.)

06

Myšlenka privilegovaného postavení ovšem není řecká. V Řecku šlo jen o dobré a krásné uspořádání světa: kosmos je krásný, a také člověk je (má být) krásný (viz řečtí sochaři). To však vůbec neznamená, že by nebyl omezený, že by nebyl konečnou bytostí, jejíž svoboda je podmíněna a ve svém celku podrobena osudu. Jinak tomu je ve staroizraelské tradici. Člověk je nejvyšším stvořením, vše ostatní je podrobeno jeho vládě (či přesněji: jeho šafářování). V něm se soustřeďuje také úsilí všeho negetropického dění ve vesmíru.

07

Námítka, že člověk se chová ve vztahu k přírodě jako barbar, nemůže a nesmí být chápána a interpretována jen tak, že jde o zbytnělé Ego, o sebepřecenění člověka (i když to je bohužel právě dost častý případ). Chyba není v tom, že člověk přijímá svou mimořádnou pozici a své poslání být „na špici“ vývoje, ale že se chová právě nepřiměřeně tomuto poslání, totiž neodpovědně.

08

Příroda představuje jakýsi řád. Jestliže se člověk z tohoto řádu nějak vymyká, ať už jen potenciálně (jako kdysi a donedávna), nebo skutečně (jak tomu je dnes), pak musí své narušování přírodního řádu ospravedlnit zaváděním řádu vyššího, lepšího, než je onen přírodní.

09

To však nesmí být zase chápáno tak, jako by ještě dnes měl možnost minulostí nikterak nezatížené volby. Člověk se nemůže vrátit zpět do stavu přírodní nevinnosti. Když bude – již jako člověk – dělat to, co dělají zvířata, nestane se prostě znovu zvířetem, nýbrž něčím neskonale horším, absurdnějším, „zhovadilejším“, než si lze předem představit. Skutečnost, že už není zvířetem, že už dávno přestal být přírodním a přirozeným tvorem, musí prostě vzít na vědomí a chovat se nadále podle toho.

10

Uvedu příklad. Člověk už je tvorem, který musí žít ve společnosti (ne pouze ve smečce) a který musí žít ve světě řeči (což neznamená jenom mluvit či žvanit či kdákat). Člověk, který by nebyl od svých ještě „přírodních“ fází připravován a vyzýván ke vstupu do světa lidského společenství a (prostřednictvím některého z jazyků) do světa řeči (LOGU), nejenom že se nestane člověkem, ale stane se znetvořeninou člověka, pseudočlověkem, pačlověkem. A to – podle okolností – ve větší nebo v menší míře (od pouhé narušenosti až po vyslovenou zvrhlost). To proto, že jak sociální vztahy, tak jazykové a řečové vztahy zasahují a nemohou nezasahovat do jeho „přirozenosti“. Člověk už v embryonálním životě musí přestávat být přírodním tvorem, resp. jeho přirozenost musí být proměňována v nepřirozenost, tj. musí být měněna a přizpůsobována řádu jiného, vyššího typu. Člověk je nepřirozená a nepřirodní bytost, nebo také je přírodní bytost, zbavovaná své přirozenosti, bytost denaturovaná.

11

To je velmi závažná věc. Je-li už lidská tělesnost a její přírodnost denaturována, a má-li člověk měnit svět kolem sebe (a to vskutku odedávna činí, a tak jej také denaturuje či kultivuje), je tak nikoliv na základě nějaké své libovůle či svévole postaven před úkol a poslání postupně denaturovat větší a větší části světa, nebo řečeno pozitivně, celý svět postupně polidšťovat. To pochopitelně nesmí znamenat tento svět a hlavně přírodu znásilňovat a vykořisťovat. Člověk nesmí být parazitem na přírodě a na kosmu, ale humanizací světa kolem sebe musí uvádět přírodu a kosmos v řád lepší, „pravější“ než ten dosavadní. Jeho zásahy tedy musí být „pravé“, tj. oprávněné a ospravedlněné, a dosavadní řád přírody jimi nesmí být pokaženy, nýbrž napravovány. 20. 9. 1991

12

Vznik, resp. zrod člověka ve vesmíru můžeme tedy právem považovat za děj vesmírný, kosmický, za začátek jakési nové kapitoly v „dějinách“ (přesně: dějích) vesmíru. Je to děj, v němž příroda a celý kosmos jsou vtahovány do dějin, tj. skutečných dějin. Nikoli ovšem jako dějinné

subjekty, ale tak, že jsou polidšťovány. Nemůžeme se už na to zajisté dívat jako na nějaký přírodní proces, nýbrž jako na proces dějinný.

13

A zde přichází ke slovu otázka po „přirozenosti“ člověka, resp. po oné části „přírody“, která je polidšťována jakožto lidské tělo, resp. jako lidská FYSIS. Základním omylem tradiční metafyziky a na ní založené (resp. v jejím zajetí zůstávající) filosofické antropologie je snaha chápat to, čím člověk přesahuje přírodu, jako jakousi druhou, vyšší přírodu či přirozenost. Ve skutečnosti je člověk bytost, která se sama emancipuje z vlády FYSIS tím, že svou vlastní FYSIS proměňuje a dává do služeb LOGU (ne ovšem ve smyslu redukovane řeckém) a tím se stává k tomu jednak schopnou a kompetentní, jednak povinností a posláním zavázanou, aby napomohla k jakési až na některé odlišnosti obdobné emancipaci také přírodě a veškerenstvu.

14

Tak se naskýtá plausibilní obraz člověka jako vrcholu a vyústění dosavadního vývoje přírody, jako tvora, který se dostal na špici organického vývoje, aby mohl být pověřen posláním vskutku kosmickým, totiž aby zčásti odhalil antropickou povahu vesmíru v pohledu do propastné minulosti, ale aby zároveň otevřel výhledy do neméně propastné budoucnosti, ovšem nikoliv proto, aby dohlédal do jejích hloubek, ani aby si vymýšlel nějaké fantastické, údajně budoucí stavy, nýbrž aby se orientoval ve své nejbližší praktické aktivitě. Tak jako se mu až dosud zdařilo alespoň do jisté míry kultivovat, a tedy denaturovat svou přirozenost, měl by napříště vynaložit všechno své úsilí k tomu cíli, aby se další potřebná humanizace lidského rodu uskutečňovala v harmonii s polidšťováním či humanizací alespoň té části, toho kousku vesmíru, která je v lidském dosahu.

15

V souhlase s tím je třeba revidovat ekologické postuláty, zaměřené na maximální ponechání přírody takovou, jaká „je“ bez člověka, neboť pozorný pohled ukazuje, že sama příroda k člověku po věky směřovala, zřejmě tedy od něho něco pro sebe očekává. Na přírodu i na vesmír se už nemůžeme dívat jako na něco, co má nějakou svou nosnou stabilitu, tj. nějakou „pod-statu“ (co „stojí pod“), nýbrž jako na děj, který od počátku směřuje (jako vše) ke svému konci. A v průběhu tohoto děje má jednak život, jednak myšlení (reflexe) nějaký zvláštní význam, důležitost pro celý vesmír. Ten význam zatím nechápeme a nemůžeme o něm nic spolehlivého říci, ale bylo by jen dogmatem obráceným na ruby, kdybychom chtěli trvat na tom, že žádný takový význam neplatí a platit nemůže.

Pozn.:

Nemohu přijít na domluvenou poradu, protože nejpozději v 16.45 už musím být připraven k „perlustraci“ před vpuštěním na schůzi Římského klubu. Prosím proto o omluvu; posílám alespoň předběžné poznámky pro Vaši informaci. (Pozvánka mi došla teprve v pátek.)

Se srdečným pozdravem

Praha, 22. 9. 1991.

[Pro EKK – Evropský kulturní klub.]

(Ladislav Hejdánek)